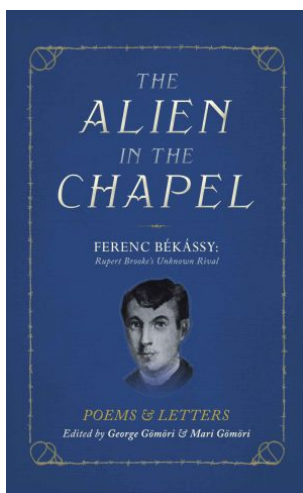

Savaria University Press
Szombathely, 2020
137 oldal

Skyscraper
Bloxham, 2016
256 oldal

SZÖNYI GYÖRGY ENDRE

Ki volt Békássy Ferenc?

GÖMÖRI GYÖRGY: MAGYAR „APOSTOL” ANGLIÁBAN.
TANULMÁNYOK ÉS VERSEK BÉKÁSSY FERENCRŐL

THE ALIEN IN THE CHAPEL. FERENC BÉKÁSSY:
RUPERT BROOKE’S UNKNOWN RIVAL. POEMS AND
LETTERS. ED. GEORGE GÖMÖRI AND MARI GÖMÖRI

1989 előtt a címbeli kérdésre csak nagyon kevesen tudtak volna válaszolni. Azok, akik véletlenül olvasták Babits Mihály cikkét a Nyugat 1915-ös második számában („B.F. huszárönkéntes elesett az északi harctéren”, újraközölve 1978-ban), vagy Cs. Szabó László esszéjét 1961-ből („Egy kísértet föltámadása”, Új Látóhatár, újraközölve 1985-ben). Ma már egészen más a helyzet, hála Gömöri György Angliában élő magyar költő és irodalomtörténész, társszerzője, Gömöri Mari, illetve az egri születésű Weiner Sennyey Tibor író-irodalmár munkásságának. De ne feledkezzünk meg Éder Zoltánról, aki a Nemzetközi Hungarológiai Központ (a már ugyancsak megszűnt, a Külgazdasági és Külügyminisztériumba beolvadt Balassi Intézet jogelődje) kiadványában, a Hungarológiai ismerettár 1989-es 4. füzetében publikálta Békássy életrajzát, néhány írását és Babits nekrológiát. Éder tanulmányából tudjuk, hogy a kulturális amnézia annak ellenére mosta el a fiatal hősi halott költő emlékét, hogy Kosztolányi Dezső, Schöpflin Aladár, Tóth Árpád írtak róla 1915 és 17 között, majd a hatvanas évektől Gál István, Szabó Zoltán, Vas István, majd Gömöri maga is hozzájárult a költő „feltámasztásához”.

De ki is volt ez a fiatal magyar hősi halott költő? Békássy a Szombathely közelében lévő Zsennynén született 1893-ban, középbirtokos szülei nemesi kastélyában. Anyai nagyapja, Bezerédi Elek komoly könyvtárat épített itt fel, anyja, Bezerédi Emma ugyancsak bibliofil volt és angolul is megtanult. Férjétől, Békássy István főispántól hét gyermekük született, és a legkorszerűbb, európeai és liberális nevelést igyekeztek biztosítani számukra úgy, hogy mindegyiküket Angliába küldték tanulni, az akkoriban alapított, úttörő módon koe-

dukált, Sussexben található Bedales iskolába. Ferenc, másodikként, 1905-ben lett a Bedales diákja, majd ennek sikeres elvégzése után felvették a cambridge-i King's College növendékei közé történelem szakra.

A több nyelven beszélő, verselő, filozófiával és irodalommal is foglalkozó Békássy hamarosan elismert és népszerű diák lett, 1912-ben, John Maynard Keynes, a híres közgazdász ajánlására beválasztották a cambridge-i férfi értelmiség exkluzív önképzőkörébe, az „Apostolok” közé. Itt olyanokkal került egy társaságba, mint a filozófus Bertrand Russell és G. E. Moore, az irodalmár Lytton és James Strachey, az első világháborúban elhunyt sztárolt költő Rupert Brooke, a matematikus G. Hardy vagy Virginia Woolf férje, a bloomsburypi könyvkiadó, Leonard Woolf. Békássy az első nem angol tagja volt ennek a körnek, utána ismét egy külföldit vettek fel: Ludwig von Wittgensteint.

Már ugyanezen év végén Békássy az „Apostolok” titkári posztját is megkapta, közben lekesen tanult, írt és társadalmi életet élt. 1911-ben beleszeretett egykori bedalesi iskolatársába, Noel Oliverbe, aki egy magasrangú volt gyarmati tiszt felvilágosult családjából származott, s végül 1917-ben orvosi diplomát szerzett. Bár úgy tűnik, hogy a szerelem egyoldalú maradt, több pikantériája is volt e vonzalomnak. Mindenek előtt, hogy a „fiúszerező” Keynes, miután tudomást szerzett Békássy vonzalmáról, felhagyott a fiatal magyar iránti udvarlással és platonikus barátságot ajánlott neki. Ez annyira elmélyült, hogy 1912 szeptemberében Keynes meg is látogatta Békássyékát a távoli Zsennyén. Másrészt az ifjú rivalizáló helyzetbe került Noel kezéért Rupert Brooke-kal, aki szintén udvarolt a lánynak – ám végül egyikük sem ért el nála sikert.

Az idilli és inspiráló környezetben töltött évek azonban hamarosan és tragikusan megszakadtak. 1914-ben kitört az első világháború és Nagy-Britannia, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia a lövészárkok ellentétes oldalára került. Ferencnek haza kellett mennie, behívták a hadseregbe (megcáfolt legenda szerint önkéntesen jelentkezett), majd pápai kiképzés után a keleti frontra került, és 1915. június 25-én Bukovinában hősi halált halt. Holttestét hazahozták, és apja – lovával együtt – a kastély kertjében temettette el.

Gömöri szerint egyik legjobb versét Pápán írta, a kiképzés közben, magyarul – mintegy megsejtve a tragikus végkifejletet:

De hidegen fúj az őszi szél
De sűrűn hull a falevél!
De véres az északi nagy csatatér!

.....

Learattuk itt a termést rég;
Mikor lesz ott aratás elég?
Arató katonák! Mikor lesz elég?

Költészete kezdetben jobban ismert volt Angliában, mint itthon – bár néhány publikációja alapján Babits mint a legújabb költőgeneráció nagy reménységét búcsúztatta el, s alábbi sorait Békássy *Érzések halála* című ódai lendületű verséről írta:

„A mi fiatal költőnk az angolok tanítványa: ez volt az a termékeny hatás, mely szülője lehetett volna a nagy lendületnek. Az idegen s kizárólagosan szellemi légkörben, a magas, filozóf lantosok könyvei között a naturalisztikus, gyalogolni szerető magyar múzsa is magasabb levegőkbe lendül, és az ősi, öröklött magyar mélabú [...] valahogy szétomlik a nagy minden-

ségen, mint eddig csak kevésszer. Így születik meg a nagy filozófiai óda, e legnemesebben konzervatív hangon, és olyan tökéletes, széles lendületű strófákban, amelyeneket ma nagyon kevesen tudnak nálunk írni.”

Gömöri György azt írta, hogy Békássy Ferencet joggal lehet angol–magyar költőnek hívni, mivel életében egyetlen sora sem jelent meg magyarul, viszont Angliában 1914-ig már öt versét is közölték, s *Adriatica* című hosszabb, angolul írt költeménye is hamarosan megjelent posztumusz kiadásban. Magyarországon édesanyjának köszönhetően jelentek meg összegyűjtött versei még 1915-ben, majd a következő három évben három kötetben összegyűjtött művei: a versek, prózája és írókról és irodalomról szóló kritikai tanulmányai. Angliában, 1925-ben a Woolf házaspár kiadója, az igényes Hogarth Press adta ki Békássy posztumusz kötetét – *Adriatica and Other Poems* –, melyet az édesanya, Bezerédi Emma ajánlott, és Maynard Keynes finanszírozott.

Az általános tájékozódás után érdemes felütni Gömöriék két említett kiadványát. Ezek fontos adalékokkal járulnak hozzá az immár egyre gazdagabb Békássy-szakirodalomhoz, mely a már felsorolt korai recenziók után 2010 körül kezdett kiteljesedni. 2009-ben Weiner Sennyey Tibor megírta Békássy első teljes életrajzát. 2013-ban Gömöri Györggyel együtt kiadta magyar fordításban Békássy szerelmes leveleit, 2018-ban pedig sajtó alá rendezte Békássy összegyűjtött műveit. Gömöriék 2016-os kötete más irányból törekedett a teljességre: ebben közölték Ferenc valamennyi angolul írt versét, két magyar versét angol fordításban, valamint valamennyi angol levelét, elsősorban a Noel Oliverhez írottakat, kiegészítve más címzettekkel, mint Keynes, James Strachey, Justin Brooke, Constance Garnett. A levelekből egy érzékeny, művelt, és a világ sokféle dolga iránt érdeklődő ifjú ember sejlik fel, számos fontos utalással mind a korbéli Anglia, mind pedig Magyarország vonatkozásában. A kötetet részletes bevezető, magyarázó jegyzetek, életrajzi vázlatok teszik teljessé.

A kötet címe – *Alien in the Chapel* – egy posztumusz eseményre utal. A háború után a King's College emléktáblát csináltatott hősi halottjainak, melyre Keynes rá szerette volna írni Békássy nevét is. A vezetőség azonban leszavazta, mondván, hogy ellenséges ország hadseregében szolgált. Keynes végül saját pénzén egy külön táblácskát csináltatott, amely most a Chapel egyik oldalkápolnájában található, s sok látogatója, mint Cs. Szabó László, az angol „fairness” szép példajaként értékelte.

A történetet Gömöri legújabb, 2020-as kötetében (is) olvashatjuk, melybe a „magyar Apostolt” bemutató, folyóiratokban és alkalmi kiadványokban megjelent esszéit gyűjtötte össze. Számos olyan epizóddal foglalkozik, melyek vagy egyáltalán nem, vagy tévesen kerültek be a Békássy-legendáriumba. Különösen érdekesek a Noel Oliverhez és családjához fűződő kapcsolat elemzése, a Békássy és Wittgenstein viszonyát feltáró esszéje, s lapjain megelevenedik a század elejének cambridge-i értelmiségi világa: Keynes, Virginia Woolf, az „Apostolok”, de kapunk ízelítőt Békássy lelkesedéséről az orosz irodalom iránt, hogy csak néhány témát említsünk. A kiadvány külön értéke, hogy Gömöri költőként is megmutatja magát. Őt, Békássyról írt verse zárja a kötetet.

Örömről azonban mégsem egészen teljes. Bár Sennyey Tibor már összeállított egy Békássy-életrajzot, de az folyóiratban jelent meg, és azóta sok új ismeret is felbukkant – részben éppen Gömörinek köszönhetően. Jó lett volna egy más szempontú, új, teljes életrajzot kapni, ám a költő-irodalomtörténész a könnyebb utat választotta: változtatás nélkül kiadta eddigi írásait. E módszer hátulütője az, hogy a kötetben igen sok az ismétlés, hiszen bizonyos

ismereteket és anekdotákat többször is leírt. Ezeknek az adott helyeken volt létjogosultsága, így, egyben olvasva ezeket az írásokat, az ismétlések eléggé zavaróak.

Örülünk azonban az újraközölt Gömöri verseknek. Köztük a *Zsenyeyi ibolya* nosztalgikus gyöngyszemének:

Tavaly, még áprilisban
lenn jártunk ősi Zsennyén,
sétálgattunk a parkban
ahol nyugszik Feri –
nyílt már a hóvirág és
aprócska ibolyák is.
Mari egyetlenegyet
tövestül leszakított,
s Londonba elhozott.
Most esős március van,
s lám, egy fehér csuporban
öt kis ibolya nyílik!
Száz éve alvó költőnk
visszaköszönt nekünk.

